

Milota Malovecká

Karol Wagner – egy történész patriotizmusa

APATRIOTIZMUS magyarországi, valamint az egész Habsburg-monarchiabeli megnyilvánulásait főként a közép-európai történészek kutatják, de találkozhatunk ezzel a témával a 18. századi szerzők teoretikus munkáiban is. Említsünk legalább két példát: 1793-ban látott napvilágot Szepes szülöttének, a felvilágosult irányultságú Johann Genersichnek *A hazaszeretetről* című munkája, amelyben a hazaszeretet olyan erényként definiálta, amely az állam érdekét az egyéni elé helyezi. A rendi szellem és a nyereségvágy szerint szemben állt az igazi patriotizmussal.¹ A másik felvilágosult író, Joseph von Sonnenfels volt, aki 1771-ben adta ki azonos című munkáját. A szülőföld iránt érzett szeretet egyetlen valódi alapját abban látta, hogy az ember a saját országában, saját kormányzati formája alatt és saját törvényei oltalmában jobban élhet, mint más vidékeken.² Amíg Sonnenfels a hazát olyan helyként definiálta, amit az ember lakóhelyének választott, addig Genersich azt állította, hogy a haza ott van, ahol születünk.³ Már ebből az összevetésből is látszik, hogy a haza és a hazafiság kérdése a korszak valóságához tartozott, amelyeket bár azonos névvel illettek, de máshogy fogták fel, és máshogy is gondolkodtak róluk.

A hazához, a szülőhelyhez kötődő erős kapcsolatot megfigyelhetjük a korszak számos olyan személyiségénél, akik Magyarország – saját hazájuk – tudományos, kritikai megismerésének addig nem látott mértékű fejlődésében, vagy már az egész ország megismerésére, múltjára és jelenére irányuló, vagy csak bizonyos részeire összpontosított kutatással érdemeket szereztek. A 18. század első felében Magyarországon a legismertebb tudományos tekintély a polihisztor Bél Mátyás (1684–1749) volt. Hasonló irányultsággal, gyakran nem kisebb lelkesedéssel és kitartással dolgoztak más tudósok is, akik jelenleg

¹ STETTNER, 1989. 22.

² WANGERMANN, 1985. 41.

³ STETTNER, 1989. 23.

talán kevésbé ismertek, de a magyarországi tudományos fejlődésben szintén érdemeket szereztek, és a kortársak által is elismert szakemberek voltak. Amikor azt vizsgáljuk, hogy milyen okból kezdtek el kutatni, többnyire a különböző helyzetekben megnyilvánuló, mélyen gyökerező patriotizmussal találkozunk, így a történész Karol Wagner (1732–1790) esetében is.

Wagner a szlovák történelemben és a 18. századi magyarországi tudománytörténeti kontextusában is terjedelmes és értékes életművet maga után, munkáit a történeti kutatásokban kútfők és információk forrásaként használták, de neve és műve többnyire csak a magyar és szlovák történetírás fejlődését áttekintő munkák vagy más feldolgozások interpretációjának részeként fordult elő. A szlovák történettudományban Branislav Varsik írt róla először a *Národnostný problém Trnavskej univerzity* (A nagyszombati egyetem nemzetiségi problémája)⁴ című, a nagyszombati egyetem diákjainak nemzeti-ségi összetételét elemző munkájában, amely segít jobban behatárolni Wagner származását. Szepességi kontextusban Vendelín Jankovič a régió historiográfiájának fejlődését áttekintő tanulmányában értékelte történeti munkáját.⁵ De megvan a helye Pavel Horváthnak a szlovák történetírás fejlődéséről szóló tanulmányában is;⁶ arra pedig, hogy miként járult hozzá a diplomatika fejlődéséhez, Darina Lehotská hívta fel a figyelmet.⁷ Karol Wagner művét ezek a publikációk röviden, de megfelelően interpretálva említették. Legutóbb Ivan Chalupecký közölt egy írást a tudósról születésének 270. évfordulója alkalmából a *Matica slovenska* történeti évkönyvében.⁸ Megjelentek életét és műveit részletesebben elemző munkák is.⁹

A magyar historiográfiában először Hóman Bálint foglalkozott Karol Wagnerrel a forráskutatás és a forráskritika magyarországi történetéről írott alapvető munkájában, mint a magyarországi kritikai történeti iskolát megalapozó historikusok egyikével.¹⁰ Wagner életének és művének bizonyos aspektusai felkeltették Hölvényi György szakmai érdeklődését is. Hölvényi egy tanulmányában Wagner könyvtárának összetételét vizsgálta,¹¹ egy másikban pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy Wagner saját elképzeléseit Bél

⁴ VARSIK, 1938.

⁵ JANKOVIČ, 1974. 159–172.

⁶ HORVÁTH, 1983. 231–250.

⁷ LEHOTSKÁ, 1972. 343.

⁸ CHALUPECKÝ, 2002. 289–292.

⁹ MALOVECKÁ, 2003. 593–598., MALOVECKÁ, 2005a. 224–231., MALOVECKÁ, 2005b. 343–347.

¹⁰ HÓMAN, 1925. 14., 21–22., 27.

¹¹ HÖLVÉNYI, 1966. 147–158.

Mátyás tudományos kutatásaira alapozta.¹² A harmadik, áttekintő tanulmányát a 18. századi Magyarország jezsuita történeteinek szentelte, amelyben megfelelő helyet kapott a történész Wagner személyisége is.¹³ Más, korabeli magyarországi jezsuita történészekkel összehasonlítva főként gondolkodásának haladó elemeit hangsúlyozta. Hölvényi leginkább azzal könnyítette meg Karol Wagner műveinek további komplex vizsgálatát, hogy egy jegyzéket közölt Wagner kéziratgyűjteményének egyes tételeiről, amelyek napjainkban különböző magyarországi kéziratgyűjteményekben találhatók meg.

Karol Wagner életének tevékeny időszaka a felvilágosult abszolutizmus korszakára esett: papként, pedagógusként és történészként csaknem egyidejűleg élt és tevékenykedett a két felvilágosult uralkodóval, Mária Teréziával (1740–1780) és fiával II. Józseffel (1780–1790). Rendkívül tehetséges alkotó volt, aki élete nagy részében a mai Szlovákia területén munkálkodott. Származását tekintve sárosi nemes, hivatása szerint pap, 26 éven át a jezsuita rend tagja volt. Wagner a „*Natio Hungarica*” tagjának érezte magát. A kissebenedi (Sabinov) piarista gimnázium feljegyzései szerint, amelyet gyermekként látogatott, Wagner „*Hungarus*” volt.¹⁴ Mindazonáltal ezekben a feljegyzésekben minden nemest „*Hungarusnak*” neveznek. Ehhez a rendi tudathoz és szülőhelyéhez, a Sáros megyei Zboró (Zborov) városkához való tartozását felnőtt korában is büszkén vállalta. *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis* (Sáros megye okmánytára) című munkájának címdalán Wagnert „*Hungarus Zboroviensis*”-ként mutatják be. Karol Wagner anyanyelve azonban szlovák volt. A nagyszombati egyetem feljegyzései közt található egy adat, amely szerint felnőttként jól tudott latinul és szlovákul, magyarul viszont „*csak közepszerűen*”.¹⁵ Wagnert előjárói mindig a szlovák lakosság körébe küldték lelkipásztori és missziós tevékenység gyakorlására; például 1763-ban kinevezték szlovák prédikátornak Bazinba (Pezinok), így tehát jól kellett tudnia ezen a nyelven.

A historiográfia történetében a magyarországi kritikai történetírás azon fiatalabb generációjához sorolhatjuk, amely a múlt kutatása során egzakt tudományos metódusokat vezetett be. Wagner lelkes historikusként céltudatosan kutatta választott témáját. A jezsuita rend 1773-as feloszlása után, ami jelentős törés volt életében, átköltözött Pozsonyba, és ott lakott négy éven

¹² HÖLVÉNYI, 1971. 329–350.

¹³ HÖLVÉNYI, 1976. 177–199.

¹⁴ *Liber scholarum continens catalogos nominum juventutis gymnasii Cibiniensis ab anno 1741 insertorum*. Štátny oblastný archív Prešov, (ŠOBA) sign. Piaristi v Sabinove 1726–1922, inv. č. 21.

¹⁵ VARSÍK, 1938. 212.

át. Pozsony ekkor vált a magyarországi kritikai történetírás jelentős központjává. Wagner itt szorgalmasan folytatta kutatásait, és szorosan együttműködött más történészekkel – korábbi jezsuitákkal és más, abban az időben Pozsonyban tartózkodó tudósokkal. A városban lakott két ismert történész, Kaprinai István és Pray György, akik Wagner közeli barátai és munkatársai voltak. A senkvici (Šenkvice) Kovachich Márton György, aki mindhármukat személyesen ismerte, olyan triásként említette őket, mint akik elvi módszerekkel képesek előremozdítani a magyarországi történelem kutatását. *„Ameny-nyiben e három tudós férfiúnak – akik ott egy időben találkoztak –, sikerült volna tökéletesen megvilágítania a haza történetét, valamivel bőségesebb megélhetés reményében – amelyet bár ismételten, de hiába kértek –, és hogyha megkaptak volna minden segéd-eszközt, amelynek a szükségére rámutattak, most egészen kiterjedt forrásunk lenne a hazánk történetére vonatkozóan.”*¹⁶

Hármuk közül ketten, Karol Wagner és Pray György a nagyszombati egyetem áthelyezésekor, 1777-ben Budára mentek, ahol jelentős posztokat töltöttek be az Egyetemi Könyvtárban. Ennek élére Pray, az első könyvtárőr tisztjébe pedig Wagner került, aki végül a heraldika és a szfragisztika rendkívüli professzora lett. Ebben az időszakban Wagner egy másik jelentős kritikai történésszel, az egykori jezsuitával, Katona Istvánnal is együtt dolgozott, aki abban az időben az egyetemen Magyarország történetéről adott elő.

Wagner tudományos munkáját még fiatalon, egyetemi tanulmányai alatt Bél Mátyás kutatási módszertana inspirálta, amelyet saját munkája körülményeihez és kutatási céljaihoz igazított, történeti munkáira azonban hatással volt az ismert kritikai történetíró, a turnai születésű (Trenčianská Turna) Samuel Timon (1675–1736) öröksége is, aki büszkén vállalta szlovák származását és Magyarország iránt érzett hazafiságát. Timon művei fordulópontot jelentettek a magyarországi kritikai történetírásban. Régi magyarországi diplomatikai források okmányai alapján – amelyek szisztematikus, a jezsuiták által végzett kutatását a tehetséges szervező, Hevenesi Gábor kezdeményezte – középkori krónikák egyes adatainak revíziójáért lépett fel. Ezért tartják őt a kritikai történetírás első képviselőjének. Már fiatal kollégája, Pray György is így vélekedett róla: *„Samuel Timon, rendkívül művelt férfi [...], aki a haza történetét, ha jól tudom, mindenki közül elsőként vette kritika alá.”*¹⁷ A magyarországi kritikai történetírás művelői, köztük Wagner is, nagy tiszteletben tartották Timont.

¹⁶ KOVACHICH, 1787. 47–48.

¹⁷ PRAY, 1764. Ad lectorem.

A szlovák historiográfia szempontjából lényeges, hogy Karol Wagner számottevően járult hozzá a szlovák történelem megismeréséhez, mert történeti kutatásai során a szlovákok lakta régió keleti területeire, főként Sáros és Szepes megyére összpontosította a figyelmét. Főleg a szepesi térségről írott első kritikai történeti munka, a több kötetes *Analecta Scepusii Sacri et Profani* (Válogatás a vallási és világi Szepesből),¹⁸ valamint a Sáros megyei okleveles emlékeket tartalmazó *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis* (Sáros megye okmánytára)¹⁹ című munkái alapján lett ismert. Különösen fontos több szempontból is kiemelni Wagner eddig csak kevés figyelemre méltatott, úttörő munkáit. Azzal, hogy kiadta e két régió oklevéltárát, a Sáros és Szepes történetével foglalkozó kutatók előfutára lett. Ezek általában véve is az első magyarországi, megyei okmánygyűjtemények voltak. Szintén elsőként fordított komoly figyelmet a szepesi és sárosi családok genealógiájára, és nem kevésbé járult hozzá általában a magyarországi genealógia fejlődéséhez.

Műveiben és levelezésében csak kevésbé nyilvánult meg Wagner aktuális társadalmi vagy politikai kérdésekkel kapcsolatos álláspontja, azonban határozottan és félreérthetetlenül kinyilvánította bennük szülőföldjéhez fűződő viszonyát. A jezsuita rend feloszlataáig, előjárói döntései nyomán Magyarország különböző, főként a mai Szlovákiában lévő helységeiben tevékenykedett. Leginkább szűkebb pátriájában tartózkodott, tudósként is a legnagyobb figyelmet ennek a területnek szentelte. Hazája a szó szoros értelmében az a terület volt, ahol megszületett, tágabb értelemben pedig egész Magyarország. A *patria* az ő felfogásában szó szerint a szülőföldet jelentette, az elődöktől örökölt szellemi és anyagi gazdagsággal együtt, amelyek aztán az újabb generációk birtokába jutottak. Regionális érzések és hungarus patriotizmus nála harmonikus egységet alkottak, Klaus Weigelt kijelentésével összhangban: „A hazafiság kis egységekből nőtt ki, a családból, a szülővidékből, a régióból.”²⁰ Karol Wagner a felvilágosodás korában élt és dolgozott, amely azt hangsúlyozta, hogy az igazi hazafiság a haza javára tett cselekedetekben nyilvánul meg, ez számára is természetes volt. Pozíciójához, tehetségéhez és lehetőségeihez mérten Magyarország történeti anyagának gyűjtésével járult hozzá hazája emelkedéséhez. A *Sáros megye okmánytára* előszavában így ír erről: „elkezddtem végiggondolni, milyen módon tudnék érdemeket szerezni Sáros megyének, legkedvesebb szülőföldemnek, és neki legalább kis mértékben viszonzást nyújtani. Ez

¹⁸ WAGNER, 1773–78.

¹⁹ WAGNER, 1780.

²⁰ WEIGELT, 1988. 13.

idáig számos ötlet jutott az eszembe, amelyeket, ha megvalósítok, nem tűntem volna sem tétlen, sem hálátlan polgárnak, de sokuk volt olyan jellegű, amely nem egyezett az általam választott életúttal. Nekem személyesen, mint papnak, nem tetszhetett semmi mást a kezembe venni, hanem csak tollat. Ha ebben a könyvben emléket állítottam a hazának, úgy hittem, ugyanazt teszem vele, mint a szenátor a kúrián, amikor tanácsot ad, vagy a katona fegyverével a harctéren.”²¹ Intenzív és őszinte hazafias meggyőződése sarkallta arra, hogy fáradhatatlanul bővítsé az ország múltjáról szóló ismereteket. Ezt meg is fogalmazta a történész Kaprinai Istvánnak 1762. március 7-én kelt levelében, kifejtve az egész életre szóló és jórészt sárosi szülőföldjére vonatkozó tudományos vállalkozásának terveit: „ez sok év munkája, amit az édes hazaszeretet diktál.”²²

Wagner nemes volt; apja a Makovický-uradalom igazgatója; míg keresztapja az uradalom akkori birtokosa, a Német-Római Birodalom grófja, Karl Gobert Aspremont. A birtok központja Zboró volt. Wagner Magyarország privilegizált rétegeihez tartozott, ez megnyilvánult személyes beállítottságában és műveiben is, amelyekből visszatükröződik pozitív hozzáállása a magyarországi rendekhez. Nagyon érdekelte a régi magyarországi nemesi családok genealógiája. Érdeklődésének eredménye a *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae Familiarum, quae iam interciderunt* (Azon magyarországi jeles családok genealógiai-történeti gyűjteménye, akik már kihaltak) című műve lett.²³ Általánosságban minden műve visszatükrözi nemesi patriotizmusát. Munkáiban főként a magyarországi uralkodók, nemesek, várak és városok múltjával foglalkozott. Törekedett rá, hogy ezt az örökséget másoknak is közvetítse: „(...) úgy hiszem, hogy honfiaiunknak nem adhatok kedvesebbet és hasznosabbat, mint hogy a szemük elé tárom azt, amiben úgy láthatják elődeik tetteit, mint a tükörben. Együtt öröendezni fognak a dicső tettek emlékeinek, amelyek arra serkentik őket, hogy utánozzák azokat, elkerüljék és elhárítsák a becstelének szégyenteljes végzetét és ellenállni tudjanak velük szemben.”²⁴ Ezen örökség megismerését nem tartotta öncélúnak, mert úgy látta, a jelen számára tanulságok és a vigasztalások forrása lehet.

Karol Wagner nemesként bizonyosságot tett arról, hogy jól érti Magyarország történetének egészét és az egyes megyék történetét is, amelyekben az

²¹ WAGNER, 1780. Ad Lectorem.

²² List Karola Wagnera Štefanovi Kaprinajovi zo Spišskej Kapituly zo dňa 7. marca 1762. [Karol Wagner Kaprinai Istvánnak, 1762. március 7-én, Szepeshely] Egyetemi Könyvtár, Budapest, sign. G. 116.II., lat 156.

²³ WAGNER, 1778–02.

²⁴ WAGNER, 1780. Ad Lectorem.

események irányítása a nemesség kezében volt. A magyarországi megyei nemesség jóindulata és segítsége nélkül ebben a korban lehetetlen volt történeti kutatást folytatni, mivel a – Magyarországon sikeresen művelt – forrásokon nyugvó kritikai történetíráshoz szükséges volt megszerezni azoknak a támogatását, akik befolyással voltak a forrásokhoz való hozzáférésre. A magyarországi historiográfia fejlődése a nemesség és a történészek együttműködésétől függött. Főként a vármegyékben vezető pozíciókat birtokló középnemesség képviselői voltak azok, akik Wagner számára lehetővé tették az egyes vármegyék, családok, várak stb. történetéhez kapcsolódó források tanulmányozását. Ebben az időszakban sok nemes érdeklődött Magyarország történetének kutatása iránt, amely megvilágította a múltat és a nemességnek az államban betöltött pozíciójának jelentőségét. A nemesek említett segítsége – magángyűjteményeik megnyitása – tehát hasznosnak bizonyult, mert Wagner munkái által számukra is érdekes okmányok, valamint az elődök hazafias cselekedeteiről tanúskodó forrásfeldolgozások kerültek a kezükbe. Nem utolsósorban Wagner munkái világítottak rá arra is, hogy a magyarországi nemesek, éppúgy a magyar, mint a szlovák eredetűek, jelentős érdemeket szereztek a magyar állam védelmezésében és működtetésében. Wagner nem kutatott egyes személyek vagy családok megbízásából, és hogy ennek még a gyanúja se vetüljön rá, leggyakrabban már kihalt magyarországi családok történetét tanulmányozta. Hangsúlyozta mind a magyarországi nemességnek, mind az uralkodóknak az ország érdekében szerzett érdemeit, akár őshonos, akár idegen családokból származtak. Tartózkodó, sőt elutasító álláspontot képviselt azon jelenségekkel szemben, amelyek békétlenséget, erőszakot, háborúkat szítottak az országon belül, és meggyengítették a külső ellenséggel, főként az Oszmán Birodalommal szembeni ellenállást. Tehát azokat a folyamatokat utasította el, amelyek végső soron a független magyar állam összeomlásához vezettek.

Wagnernek az uralkodó Habsburg-dinasztiához való hozzáállása pozitív volt, főként azokat a lépéseket tartotta helyesnek, amelyek hazája, Magyarország hasznára váltak. Ezt a megállapítást alátámasztják idősebb kori megnyilvánulásai: amikor II. József 1787-ben az Oszmán Birodalom elleni háborút készítette elő, Wagner név nélkül alkalmi verset közölt a felvilágosult *Merkur von Ungarn* című folyóiratban *Propemtion Josepho II. Augusto in castra discedere paranti* (Búcsúvers a háborúba indulásra készülő II. József császárnak)²⁵ címmel. Kifejezte benne, hogy támogatja az uralkodót abban, hogy a „sértődött

²⁵ WAGNER, 1787.

oroszk” szövetségeseként harcoljon az oszmánokkal szemben. Ebben is megnyilvánult Wagnernek a szülőföld történetében gyökerező hungarus patriotizmusa. Minden olyan oszmán uralom alatti terület visszaszerzése fontos volt számára, amely korábban Magyarországhoz tartozott. Nem elhanyagolható körülmény azonban az sem, hogy versét abban az időben írta, amikor a magyarországi nemesség nagy része a bevezetett reformok miatt ellenállást tanúsított az udvarral szemben.

Magyarország Wagner véleménye szerint különböző nemzetiségek hazája volt. A Sáros megyéről szóló, kéziratban maradt *Collectanea Sárosiana de fluviis, montibus, urbibus, oppidis, pagis, familiis, personis, aliisque rebus ad ejusdem comitatus notitiam pertinentibus* (Sárosi gyűjteménye a folyóknak, hegyeknek, városoknak, városkáknak, falvaknak, családoknak, személyeknek és más, ezen megye ismeretével összefüggő dolgoknak)²⁶ című művében megkülönböztette a lakosság egyes nemzetiségi csoportjait – Sárosban konkrétan a magyarokat, németeket, szlovákokat és ruszinokat. A szlovákok és magyarok együttélését harmonikusnak ábrázolta: „És ilyen kölcsönös kapcsolatokkal [a szlovákok – M. M.] már nyolcszáz évvel ezelőtt összevegyültek a magyarokkal. Most egyaránt jóban és rosszban szövetségesei egymásnak.”²⁷

Összefoglalva tehát, Wagner példás hungarus patrióta volt, szülőhelyéhez és egész Magyarországhoz bensőséges viszony fűzte; a „*natio Hungarica*” tagjának érezte magát, s a magyarországi nemességet, illetve az uralkodói dinasztiát egyaránt pozitívan ítélte meg. Példája segít, hogy jobban megértsük azt a kort, amelyben élt, valamint a korban megélt hazafiságot. Karol Wagner történetírói személyiségét számos tényező formálta: származása, családja, iskolái, a jezsuita rend, politikai, társadalmi viszonyok, valamint a történettudomány fejlődésének korabeli haladási irányai. Annak ellenére, hogy egyetlen történész sem tudja munkája során teljesen függetleníteni magát személyes meggyőződéseitől, illetve attól a kulturális kontextustól, amely az adott kor sajátja, Wagner objektivitásra törekedett. Igyekezett elkerülni a gyanút, hogy a tudományos szándékokon kívül más is vezérli. Műveiben, közülük is elsősorban az *Analecta Scepusii Sacri et Profani* és a *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis* oldalain láthatjuk, hogy munkájában a Magyarországról szóló ismeretek növelésére törekedett; azáltal, hogy ismerteti az egyes régiókat: „(...) arra törekedtem, hogy Magyarország története hozzáférhető legyen. Tehát

²⁶ A munka kézírata az Országos Széchényi Könyvtárban található. OSZK, Kézirattár, sign. F.L. 368.

²⁷ OSZK, Kézirattár, sign. F.L. 368. 4v.

mindig azt gondoltam, hogy amennyivel több fény vetül majd a királyság egyes provinciáira, annyiival lesz Magyarország története is gazdagabb és teljesebb.”²⁸ Bár erős érzelmek fűzték tanulmányainak tárgyához, munkájához mégis igyekezett kritikusan hozzáállni. A régi írásbeliséget nem azzal a céllal tanulmányozta, hogy igazoljon, vagy cáfoljon konkrét viták során felmerülő jogi igényeket. Mindenekelőtt tanúságot akart tenni Magyarország történetéről: „Mindenben rendkívül következetesen figyeltem arra, hogy sehol semmi ne lopózzon be, amely valakit előítélethez vezethet. Ez az én szándékom: hogy ha ezt valaki kiforgatja, más értelemet adna neki, az bizony erőszakot követ el az én tiszta szándékomon.”²⁹ Wagner művének ez a vonása, valamint patriotizmusa mindmáig értékes.

Fordította: Demmel József

Milota Malovecká: Patriotismus historika Karola Wagnera

V osobnosti a diele historika Karola Wagnera (1732–1790) môžeme pozorovať silné prežívanie uhorského patriotizmu, spojeného s regionálnym a stavovským cítením. Tento významný muž v dejinách slovenskej, a v dobovom historickom kontexte uhorskej vedy 18. storočia, vytvoril rozsiahle a hodnotné dielo. Svoj aktívny život prežil v epoche osvieteniského absolutizmu. Pôvodom bol šľachtic zo Šariša, podľa stavu kňaz a 26 rokov i jezuita, mimoriadne nadaný vzdelanec, ktorého rodnou rečou bola slovenčina a ktorý tiež pôsobil väčšinu svojho života na území Slovenska. Vo vývoji dejepisectva ho zaraďujeme k predstaviteľom mladšej generácie uhorskej kritickej historiografie zavádzajúcej do skúmania minulosti exaktné vedecké metódy. Z hľadiska slovenskej historiografie je významné, že K. Wagner pri historickom výskume sústredil svoju pozornosť na oblasť východného Slovenska, najmä na región Spiš a Šariš. Vo svojich dielach silne a jednoznačne vyjadril svoj vzťah k rodnému regiónu i celej krajine. Pre Wagnera bol vlasťou v užšom slova zmysle rodný kraj, v širšom celé Uhorsko. *Patria* v jeho chápaní bola doslovne otcina – teda rodná krajina a jej duchovné a hmotné bohatstvo zdedené po predkoch, ktoré sa stáva vlastníctvom nových generácií. Regionálne cítenie a uhorské vlastenectvo u neho tvorili harmonickú jednotu. Patriotizmus Karola Wagnera bol vrúcny vzťahom k tomu, čo je súčasťou vlasti: dejiny, tradície, duchovné a hmotné diela minulých pokolení rodákov i samotné územie krajiny. Keďže Wagner žil a pracoval v dobe osvietenstva, ktorá zdôrazňovala, že pravé vlastenectvo sa prejavuje konkrétnymi skutkami pre dobro vlasti, bolo pre neho ako patriota prirodzené, že vzhľadom na svoje postavenie, nadanie a možnosti prispieval k povzneseniu vlasti výskumom a zbieraním materiálu k uhorským

²⁸ WAGNER, 1773–78. I. Ad Lectorem.

²⁹ WAGNER, 1780. Ad Lectorem.

dejinám. Bol zároveň šľachticom a jeho príslušnosť k stavovskému „*Natio Hungarica*“ sa prejavovala v smerovaní jeho osobnosti, a tým aj v diele, v ktorom sa odráža jeho kladný vzťah k uhorským stavom, a to k šľachticom ako slovenského, tak maďarského pôvodu, ktorí všetci mali nezanedbateľné zásluhy na budovaní spoločnej vlasti. Napriek silnému citovému vzťahu k predmetu svojho štúdia sa však snažil pristupovať ku svojej práci kriticky, a tak sa v jeho diele vzácné skĺbilo hlboké vlastenecké presvedčenie so snahou o objektívny pohľad na minulosť otčiny.

Felhasznált irodalom és rövidítések

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár

ŠOBA – Štátny oblastný archív Prešov

HÓMAN

1925 HÓMAN Bálint: *A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon*. Budapest, Magyar történelmi társulat, 1925.

HORVÁTH

1983 HORVÁTH, Pavel: Slovenská historiografia v období pred národným obrozením. (2. časť) In: *Historický časopis*, 31. (1983) č. 2. 231–250.

HÖLVÉNYI

1966 HÖLVÉNYI György: Wagner Károly könyvtára. In: *Az Egyetemi könyvtár évkönyvei* 3. Budapest, Egyetemi könyvtár, 1966. 147–158.

1971 HÖLVÉNYI György: Wagner Károly és a Bél-iskola. In: *Az Egyetemi könyvtár évkönyvei* 5. Budapest, Egyetemi könyvtár, 1971. 329–350.

1976 HÖLVÉNYI György: Ungarische Jesuiten als Historiker und der Jesuitenorden. In: *Armarium. Studia ex historia scripturae, librorum et ephemeridum*. Szerk.: DEZSÉNYI Szemző Piroska-MEZEY László Budapest, Akadémiai, 1976. 177–199.

CHALUPECKÝ

2002 CHALUPECKÝ, Ivan: Historik a medievista Karol Wagner. In: *Historický zborník*, 12. (2002) č. 1–2, 289–292.

JANKOVIČ

- 1974 JANKOVIČ, Vendelín: Spišská historiografia. In: MARSINA, Richard a kol.: *Spišské mestá v stredoveku*. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo, 1974.

KOVACHICH

- 1787 KOVACHICH, Martin Georg: Biographie des Herrn Karl Wagners. In: *Merkur von Ungarn*, 2. (1787) č. 6. 47–48.

LEHOTSKÁ

- 1972 LEHOTSKÁ, Darina: *Príručka diplomatiky*. Bratislava, Slovenská archívna správa, 1972.

MALOVECKÁ

- 2003 MALOVECKÁ, Milota: Karol Wagner. Život a dielo venované Spišu. In: *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Red.: GLADKIEWICZ, Ryszard–HOMZA, Martin. Levoča–Wroclaw, 2003. 593–598.
- 2005a MALOVECKÁ, Milota: Zborovský rodák Karol Wagner. In: HARČÁR, Jozef–LUKÁČ, Gabriel–ADAM, Jan–PETROVIČ, Jozef–BELEJ, Milan–MALOVECKÁ, Milota: *Zborov. Dejiny obce a Makovického panstva*. Zborov, Obecný úrad Zborov, 2005. 224–231.
- 2005b MALOVECKÁ, Milota: František II. Rákoci a Rákociovci v diele Karola Wagnera. In: *Povstanie Františka II. Rákociho 1703–1711 (v novšom priblížení)*. *Acta Facultatis philosophicae Universitatis Prešovensis*. Red.: KÓNYA, Peter. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, 2005. 343–347.

PRAY

- 1764 PRAY, Georgius: *Annales Regum Hungariae* (997–1564). Vindobonae, 1764.

STETTNER

- 1989 STETTNER, W.: Johann Genersich – Von der Liebe des Vaterlandes. In: *Vaterlandsliebe und Gesamtstaatsidee im Österreichischen 18. Jahrhundert. Beihefte zum Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts*. Band 1. Hrsg.: CSÁKY, Moritz – HAGELKRYSS, Reinhard. Wien, 1989.

VARSIK

- 1938 VARSÍK, Branislav: *Národnostný problém Trnavskej univerzity*. Bratislava, 1938.

WAGNER

- 1773–78 WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani I–IV*. I.: Viennae, 1773, II.: Viennae 1774, III., IV.: Posonii et Cassoviae, 1778.
- 1787 [WAGNER, Carolus]: Propempticon Josepho II. Augusto in castra discedere paranti. In: *Merkur von Ungarn*, 2. (1787.) 8.
- 1778–02 WAGNER, Carolus: *Collectanea genealogico–historica illustrium Hungariae familiarum, quae iam interciderunt*. Decas I.: Budae, 1778. Decades I–IV: Posonii, Pestini et Lipsiae 1802.
- 1780 WAGNER, Carolus: *Diplomatarium Comitatus Sarosiensis*. Posonii et Cassoviae 1780.

WANGERMANN

- 1985 WANGERMANN, Ernst.: Joseph von Sonnenfels und die Vaterlandsliebe der Aufklärung. In: *Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts*. Band 2. Wien–Köln–Graz, 1985.

WEIGELT

- 1988 WEIGELT, Klaus: Patriotismus. Zur Renaissance eines notwendigen Begriffs. In: *Patriotismus in Europa*. Hrsg.: WEIGELT, Klaus. Bonn, 1988.